

## ФРИДРИХ НИЦШЕ – ЗА ПРОИЗХОДА НА ЕЗИКА И ИСТИНАТА

**Станул ГРОЗЕВ**

Софийски университет „Св. Климент Охридски“,  
катедра „Реторика“, Философски факултет

БЪЛГАРИЯ, гр. София 1113,  
бул. „Цариградско шосе“ 125, бл. 4

✉ [grozev.stanul@abv.bg](mailto:grozev.stanul@abv.bg)

---

**Резюме.** Настоящият доклад разглежда ранните идеи на Ницше за истината, обществото и езика. Развитието на езика и съзнанието вървят ръка за ръка. Съзнателното мислене протича в думи. Процесът на комуникация, на вербално и невербално равнище, е мост между хората. Осъзнаването на сетивните възприятия и назоваването им (даване на имена) се случват поради необходимостта индивидуалните възприятия, усещания и желания да бъдат предадени на другите хора. Произходът на истината е в тясна връзка с произхода на езика и познанието изобщо. Истината се твори в процеса на общуването и е реторична.

**Ключови думи:** Ницше; език; истина; съзнание; комуникация; реторика.

---

Статията да се цитира по следния начин:

**Грозев, С.** (2017). Фридрих Ницше – за произхода на езика и истината. *Психологични изследвания*, Том 20, Кн. 1, 2017, 7-13. ISSN 0205-0617 (Print); ISSN 2367-9174 (Online).

© С. Грозев, 2017

Статията е постъпила през ноември 2016

Приета за публикуване през април 2017

Публикувана през юни 2017

Авторът е прочел и одобрил окончателния вариант на ръкописа.

## FRIEDRICH NIETZSCHE ON THE ORIGINS OF LANGUAGE AND TRUTH

**Stanul GROZEV**

*Sofia University "St. Kliment Ohridski",  
Department of Rhetoric, Faculty of Philosophy*

BULGARIA, 1113 Sofia,  
125 Tsarigradsko Shosse Blvd., bl.4

✉ [grozev.stanul@abv.bg](mailto:grozev.stanul@abv.bg)

---

**Abstract.** *This paper examines the early ideas of Friedrich Nietzsche on truth, society and language. The development of language and consciousness go hand in hand. Conscious thinking is done in words. Communication, being both verbal and nonverbal, serves as a bridge between man and man. The awareness of our sense impressions and the giving of names to them arise from the necessity to share our individual perceptions and desires with other people. The origin of truth is in close relations with the origin of language and knowledge. According to Nietzsche truth is crafted in our communications with one another and is rhetorical.*

**Keywords:** Nietzsche; language; truth; consciousness; communication; rhetoric.

---

*The article can be cited as follows:*

**Grozev, S.** (2017). Friedrich Nietzsche – za proishoda na ezika I istinata. [Friedrich Nietzsche on the origins of language and truth. *Psychological Research*, Volume 20, Number 1, 2017, 7-13] ISSN 0205-0617 (Print); ISSN 2367-9174 (Online), (in Bulgarian).

© S. Grozev, 2017

Submitted – November 2016

Revised – April 2017

Published – June 2017

The author has read and approved the final manuscript.

**Човек, измислящ знаците, е едновременно човек, осъзнаващ все по-отчетливо самия себе си. Едва като социално животно човек се е научил да осъзнава сам себе си.**

**Фридрих Ницше**

## ВЪВЕДЕНИЕ

Проблемът за съзнанието (себеосъзнаването) се изправя пред нас едва тогава, когато започнем да разбираме колко добре можем да се справим и без него (Ницше 2002: 548). И въпреки че съзнаването мислене се е разглеждало открай време като мисленето изобщо, истината е, че по-голямата част от нашите духовни процеси протича несъзнавано (Ницше 2002: 519). Ние можем да мислим, да чувстваме, да желаем, да правим различни неща (да „действаме“) – и всичко това да не „влиза в съзнанието“ ни – да не бъде осъзнавано. В един такъв смисъл дори можем да кажем, че съзнанието е излишно: „За какво е необходимо съзнанието, след като то е преди всичко *излишно*?“ – реторично пита Ницше във „Веселата наука“.

## СЪЗНАНИЕ, ОБЩЕСТВО, ЕЗИК

Ницше разглежда съзнанието в пряка връзка със способността на човека за общуване. А способността за общуване – като тясно свързана с необходимостта от общуване. В какво се състои тази необходимост?

Погледнато в исторически аспект, като най-слабото и най-незащитеното животно, човек се е нуждаел от помощта и закрилата на себеподобните си, за да оцелее (Ницше 2002: 549). За да поиска помощ, за да изкаже своите нужди и желания, на човек му се е налагало да се изразява така, че да бъде разбран. Но, както отбелязва Ницше, преди да бъде разбран от другите, от заобикалящите го, човек най-напред сам за себе си е трябвало да е наясно какво всъщност иска, от какво има нужда. И в този смисъл Ницше твърди, че човек на първо място се е нуждаел от „съзнание“ – сам да „знае“ какво му липсва, да „знае“ какво му

е на душата, да „знае“ какво мисли (Ницше 2002: 549).

При общуването с другите човек, трябва не само да съумее да изрази това, което иска, но и да го изрази по подходящ начин, да бъде достатъчно убедителен в това, което казва. Процесът на създаване на езика и усъвършенстване на уменията за общуване Ницше описва така: „Там, където потребността, нуждата е принуждавала дълго време хората да общуват, да се разбират бързо и точно един друг, накрая се явява излишество от тази сила и от изкуството на общуване – вид умение, натрупало се постепенно и очакващо сега наследник“ (Ницше 2002: 548). Наследниците на тази сила и умение са хората на изкуството, а също така ораторите, проповедниците, писателите – разглеждани от Ницше като последната брънка на една дълга верига от развитие и усъвършенстване на изкуството на комуникацията.

Всяко живо човешко същество мисли непрекъснато, но не го осъзнава. Осъзнатото мислене е най-повърхностната и най-малката част от този процес. Когато бъде осъзнато, мисленето вече протича в думи, т.е. в знаци за общуване – затова развитието на езика и развитието на съзнанието вървят ръка за ръка, посочва Ницше (Ницше 2002: 549).

Ницше отдава голяма роля и на невербалната комуникация като подчертава, че в процеса на общуването не само езикът служи като мост между хората – същата роля имат и невербалните знаци – поглед, физически допир, жестове (Ницше 2002: 549). Езикът на тялото има водеща роля за успешното общуване, като ведрият поглед и здравото тяло са измежду най-добрите аргументи (Ницше 2000: 72). А тъй като общуването между хората наложително ще става все по-космополитично, Ницше е убеден, че в бъдеще човечеството ще има един общ, универсален, разбираем за всички хора език: „в далечното бъдеще ще има за всички люде един нов език...и това е така сигурно, както че някога ще има въздухоплаване. Защо иначе езикознанието би изследвало в течение на векове законите

на езика и отсявало необходимото, ценното, утвърденото във всеки отделен език?“ (Ницше 2006: 215).

Осъзнаването на сетивните възприятия и назоваването им (даването на имена) се случват поради необходимостта индивидуалните възприятия, усещания и желания да бъдат предадени чрез знаци на другите хора. Колкото по-голяма е тази нужда, толкова повече се развиват и способностите за изразяването и комуникирането ѝ. Ницше разглежда езика, съзнанието и обществото като взаимосвързани и взаимообулавящи се. От една страна, едва като социално животно човек се научава да осъзнава сам себе си. От друга страна, измислящият знаците човек в хода на този процес осъзнава все повече и все по-отчетливо себе си. Водеща роля в този процес има чувството за страх – инстинктът на страха, както го нарича Ницше, и желанието за сигурност, стоят в основата на стремежа към познание и истина (Ницше 2002: 549–551).

Но въпреки че чувствата, мислите, желанията на всеки един човек са негови лични, единствени и безгранично индивидуални, при осъзнаването им човек навлиза в територията на колективното. И това е така, защото съзнанието достига пълно развитие само доколкото е полезно за общността, твърди Ницше. Езикът също се е утвърждавал и съхранявал в исторически план именно с оглед на тази полза. В един такъв смисъл може да се каже, че езикът е колективното съзнаване: съзнанието всъщност не спада към индивидуалното съществуване на човека, а по-скоро към онова, което е присъщо на родовата му и стадна природа. Като последица от всичко това „съзнанието достига пълно развитие само доколкото е полезно за общността... и следователно за всеки от нас и при най-доброто си желание, колкото е възможно *сам да се разбере индивидуално*, ‘сам да се опознае’, все пак винаги ще осъзнава именно неиндивидуалното у себе си...“ (Ницше 2002: 549–550).

Така, както съзнанието се развива само доколкото е полезно за общността, както езикът се е утвърждавал, съхранявал и

развивал именно с оглед на тази полза, по сходен начин, според Ницше, стоят и нещата с истината. Произходът на истината е в тясна връзка с произхода на обществото и езика. Първата крачка към създаването на истината е направена, когато от нужда и от скука, човекът поискал да заживее в общество (Ницше 2009: 12).

#### ЗА ПРОИЗХОДА НА ИСТИНАТА.

#### ОТНОШЕНИЕ МЕЖДУ ЕЗИК И ИСТИНА

Първите закони на истината са приети от „езиковото законодателство“, твърди Ницше. А истината е реторична: „една подвижна тълпа от метафори, метонимии и антропоморфизми – накратко: сума от човешки отношения, постично и реторично възвисени, изменени в смисъла им и разкрасявани, така че след дълга употреба биват считани за канонични и обвързващи за един цял народ...“ (Ницше 2009: 16).

Първата крачка към създаването на истината е направена, когато човекът поискал да заживее в общество (поради необходимост – както разгледахме по-горе). Животът в общество изисква установяване на мир или поне прекратяване на „войната на всеки срещу всеки“ в най-грубия ѝ вид. Хората сключват мирен договор. Може да се каже, че от този момент води своето начало истината. Като нещо фиксирано, като нещо, което оттук нататък трябва да бъде истина: „едно съразмерно, валидно и обвързващо обозначение на нещата.“ (Ницше 2009: 12).

Като казва, че първите закони на истината са приети от езиковото законодателство, Ницше има предвид не само и конкретно сключването на мирен договор, а също и първите езикови конвенции за истините като понятия, за даване имена на нещата. Неправомерното използване по-нататък на „валидните означения, думите“ се приема като лъжа. С нарушаването на езиковия договор, на установените езикови означения, за първи път възниква контрастът между истината и лъжата (Ницше 2009: 12). Злоупотребата с утвърдените конвенции води до загуба на доверие към лъже-

ция и той бива изключен от обществото. Човек има нужда от сигурност за себе си и нещата от околния свят, сигурност относно битието си и случващото се в него. И се уповава на правила, санкции или по-висши сили. Както в най-древните времена хората създали Боговете от страх, така създали и истината.

Но как се разпознава злоупотребата? Кога може да се говори за злоупотреба с езиковите конвенции? Когато лъжецът употребява валидните означения, думите, за да направи така, че недействителното да изглежда действително, това все още не е злоупотреба. И произволната подмяна на имената все още не е злоупотреба. Защото хората се интересуват не от чисто-то познание само по себе си, а от неговите последиствия, настоява Ницше. Защото хората избягват не толкова да бъдат мамени и заблуждавани, колкото да не пострадат от измама. Затова злоупотребата се случва, когато подмяната на утвърдената истина води до вредни последиствия. Само в един такъв, ограничен смисъл, хората искат истината – човек желае приятните и животосъхраняващи последиствия (Ницше 2009: 12).

По отношение на езиковите конвенции Ницше задава следните реторични въпроси: „какво е положението с езиковите конвенции?...Съвпадат ли означенията и нещата? Езикът ли е адекватният израз на всички реалности?“ (Ницше 2009: 13).

Ако се вярва, че сетивата отразяват напълно истинно действителността, че означенията на имената съвпадат със самите неща или, че езикът е абсолютно достоверен израз на всички реалности – става въпрос за памет и забравяне, твърди Ницше. Забравяне за това – как е произлязъл езикът и какъв е произходът на понятията.

Най-напред истината е на ниво понятие като „правилното“ обозначаване на нещо. Например, Ницше разглежда качеството „твърд“ – човек докосва камък и въз основа на субективното сетивно усещане може да каже: „твърд“. Става въпрос за неврофизиологичен процес – докосва се нещо, усеща се като меко или твърдо, като топло

или студено и т.н. (субективно усещане) – дава му се име (дума). И това е метафора, пренос, твърди Ницше, защото, ако думата наистина изразяваше същността, нещото в себе си – нямаше да има толкова много различни езици.

Целият език е изграден на основата на преносите. Става въпрос за произволни пренасания, дават се имена на нещата въз основа на произволни разграничения и едностранчиви предпочитания спрямо едно или друго тяхно свойство. Ницше дава за пример наименованието на змията, отчитащо само движението ѝ (извиването ѝ при пълзене), което обаче го има и при червея. Съпоставянето на различните езици показва, че при създаването на думите не става въпрос за истина в някакъв абсолютен смисъл. Иначе не би имало толкова много езици и обозначавания. Езикът не изразява „нещото в себе си“, езикът означава отношенията на нещата към хората чрез „най-дръзки метафори“ (Ницше 2009: 14). Ницше представя процеса така: „Дразненето на нерва пренесено в образ (!) – първа метафора. Образът преоформен в звук (!) – втора метафора.“ (Ницше 2009: 14). Метафорите могат да бъдат от различно естество, тъй като човек опознава света чрез различните си сетива – по описания вече пренос.

Ницше обръща специално внимание на образуването на понятията и подчертава, че думата става понятие тъкмо тогава, когато вече не се помни като единичното праизживяване на индивида (творец), комуто дължи възникването си. Първото праизживяване е вече забравено и понятието напомня на безброй други подобни на него, но не еднакви с него преживявания. Всяко понятие възниква въз основа на предположението за еднаквостта на нееднаквото. И това вече предполага една заблуда. Защото понятието „лист“ е образувано чрез произволно отпадане на индивидуалните различия на отделните листа, чрез забравяне на отличаващото ги. И чрез вярата, че „в природата съществува нещо отвъд листата – листът – сякаш праформа, според която всички останали листа биват

тъкани, рисувани, измервани, изписвани или според която самите те пожелават и се свиват“ (Ницше 2009: 15). По сходен начин Ницше разглежда и понятието „честност“, наричайки го „тайното качество“ на някой честен, който е честен, защото е постъпил честно: „Честност (!) – това ще рече отново: листът е причина за листата“ (Ницше 2009: 14–15). Приравняването на многобройните индивидуализирани и различни честни постъпки чрез изоставяне на различията, които ги охарактеризират, прави възможно формулирането на „честната постъпка“ като закостеняло понятие, което вече съдържа заблудата в себе си. А така наречената „честна постъпка“ позволява формулирането на качеството „честност“. Вярата в това, че някъде съществува листът сам по себе си като идеал за сравнение и мярка; или вярата, че някъде съществува честността сама по себе си, като абсолютен идеал, води до „истината във форма на тавтология“. Така Ницше стига до определянето на истината като „множество от метафори, метонимии и антропоморфизми“, като „сума от човешки отношения“, като „илюзии, за които е забравено, че са такива; износени от употреба и сетивно немощни метафори, загубили своя лик монети, които сега се разглеждат само като метал“ (Ницше 2009: 16).

Ницше разграничава, от една страна, първичните („живи“) метафори, а от друга – обичайните („препарирани“) метафори, наложени като истини от обществото посредством разнородни механизми на социално въздействие. Докато първичната метафора е пластична, жива, отразяваща индивидуално и лично преживяване, действителното усещане на човека (творец), то обичайната метафора е една закостеняла метафора, сетивно немощна „утайка от метафората“, както я нарича Ницше. И в този смисъл обичайната, утвърдилата се като истина метафора, вече може и да не съответства на живата действителност. Тя е нещо схематично, ригидно, догматично. Тя е заблуда, забравила, че е такава и може да се окаже вредна за живота. Целият

език е изграден на основата на метафори. И съдържа в себе си емпиричния, антропоморфен свят. Човекът, посредством понятия, в процеса на общуване, изгражда свят, създава истини, които са нужни, за да поддържат в обществото ред на вкаменени правилности, йерархии и касти; да налагат забрани и ограничения. Ницше свързва света на тези вкаменелости и препарирани метафори с ограничението, недоимъка и оскъдицата. Докато пълнокръвният, жизнеутвърждаващият свят на изобилието и свръхизобилието борави с живите метафори, с индивидуалния и непосредствен опит на всеки отделен човек (Ницше 2009: 16–17).

Като говори за „метаморфоза на света в човека“, Ницше отрича абсолютната истина, но утвърждава антропоморфните истини – светът е познаваем, но познаваем през човека, чрез метафорите. Затова не бива да се забравя, настоява Ницше, че метафорите не са обектите, че метафорите не са самите неща. В противен случай, освен езиков феномен, истината ще бъде и заблуда.

Истината е свързана с творческото начало у човека, твърди Ницше. Истината е продукт на творческото въображение, въпреки че поради асоциациите с илюзия и нереалност, на човек му е трудно да го признае. На човек също така му струва усилие да признае, че насекомото и птицата възприемат един различен свят от този на човека, а въпросът кой от двата свята е по-правилен, е съвсем безсмислен. Защото отговорът на такъв въпрос би изисквал да се мери с мащаба на правилната перцепция – мащаб, който не е налице. В този смисъл Ницше говори за отношение между творящия субект и обекта като за едно естетическо отношение. Отношение, основано на творческия акт и случващо се в него (Ницше 2009: 20). Доколкото истината на понятията се твори в едно такова отношение, то и създаването на истината е едно естетическо отношение. А същността на истината е реторическа (Александрова 2013: 225–226).

## ЗАКЛЮЧЕНИЕ И ИЗВОДИ

За Ницше езикът, съзнанието и обществото са взаимосвързани и взаимообуславящи се. Възникнал в името на живота – за подобряване разбирането между хората и като средство в борбата за оцеляване и власт – езикът е реторичен и позволява непрекъснатото сътворяване и пресътворяване на света и неговите истини.

Истината възниква в хода на конструиране и реконструиране на обществото и му е необходима, за да може самото то да съществува.

Истината се създава на ниво език и чрез метафорите, може да се формира през различни гледни точки (перспективи), през различни сетивни канали на познание, в различни човешки взаимоотношения.

Истината е въпрос на езикови конвенции и договореност между хората, разпознава се по нейната полезност и утвърждаване на живота тук и сега, а не в някакви отвъдности.

Като езиков феномен и въпрос на отношения между нещата в света и хората, истината е реторична.

## ЛИТЕРАТУРА

1. **Александрова, Д.** (2013). Основи на реториката. ISBN 978-954-07-3535-1.
2. **Ницше, Ф.** (2002). Съч. в 6 тома. Т. 3. Веселата наука. ISBN 954-739-270-0.

3. **Ницше, Ф.** (2009). За истина и лъжата в извънморален смисъл. В: Карабаджаков, Х. (2009). Ницше, метафората, метафизиката. ISBN 978-954-793-034-6.
4. **Ницше, Ф.** (2000). Тъй рече Заратустра. ISBN 978-954-516-303-6.
5. **Ницше, Ф.** (2006). Съч. в 6 тома. Т. 2, Човешко, твърде човешко. ISBN 954-739-749-4.
6. **Encyclopedia of Rhetoric** (2001). Edited by Thomas O. Sloane, ISBN13: 9780195125955; ISBN10: 0195125959.

## REFERENCES

1. **Aleksandrova, D.** (2013). Osnovi na retorikata. [Fundamentals of Rhetoric, 2013] ISBN 978-954-07-3535-1, (in Bulgarian).
2. **Nietzsche, F.** (2002). Veselata nauka. [The Gay Science], Collected works in 6 volumes, Volume 3, 2002, ISBN 954-739-270-0, (in Bulgarian).
3. **Nietzsche, F.** (2009). Za istinata I lzhat v izvmoralen smisl. V: Karabadzhaikov, Kh. (2009). Nietzsche, metaforata, metafizikata. [On Truth and Lies in a Nonmoral Sense. In: Karabadzhaikov, Kh., Nietzsche, metaphor, metaphysics, 2009] ISBN 978-954-793-034-6, (in Bulgarian).
4. **Nietzsche, F.** (2000). Ty reche Zarathustra. [Thus Spoke Zarathustra, 2000] ISBN 978-954-516-303-6, (in Bulgarian).
5. **Nietzsche, F.** (2006). Choveshko, tvrde choveshko. [Human, All Too Human: A Book for Free Spirits, Collected works in 6 volumes, Volume 2, 2006] ISBN 954-739-749-4, (in Bulgarian).
6. **Encyclopedia of Rhetoric** (2001). Edited by Thomas O. Sloane, ISBN13: 9780195125955; ISBN10: 0195125959